

Keskkonnaametile

Teie: 11.04.2023 nr 6-3/23/7163-2
Meie: 19.05.2023 nr 1-1/23/5798

Eesti Keskkonnaühenduste Koja ja Fridays for Future Eesti (MTÜ Loodusvõlu) tagasiside Enefit280-2 põlevkiviõli tootmiseseadme rajamise keskkonnamõju hindamise aruande eelnõule

Keskkonnaamet on pannud avalikule väljapanekule Enefit280-2 põlevkiviõli tootmiseseadme rajamise keskkonnamõju hindamise aruande eelnõu (edaspidi: KMH aruanne).

Täname võimaluse eest KMH aruannet kommenteerida. Oleme seisukohal, et seda aruannet ei või nõuetele vastavaks tunnistada ilma põhjalikke muutuseid sellesse tegemata. KMH aruandes on olulised puudused, mille tõttu ei ole hinnang õlitehase keskkonnamõjule tervikuna selge: aruandest ei selgu käitise kavandatud eluiga, tuginetakse aegunud arengudokumentidele, on vääriti hinnatud tegevusega kaasneva kliimamõju olulisust ning täiesti hindamata on jäetud õlitehases valmistatud toodetega kaasnev mõju kliimamuutustele. Mõju Natura alale on hinnatud pealiskaudselt ning põhjendamata eeldustega. Hindamata on jäetud plaanitava tehase tegevusega kaasnev sotsiaal-majanduslik mõju.

Leiame, et põlevkiviõli tootmise laiendamine ehk tegevus, milleks Enefit Power AS taotleb keskkonnakompleksluba, ei ole kooskõlas Eesti riigi arengudokumentides kokku lepitud eesmärkidega ega rahvusvaheliste kohustustega. Vastuolu ei leevenda kaugeltki piisavalt ka KMH aruandes kirjeldatud leevendamismeetmed, nagu näiteks metanoolitehase rajamine. Seepärast tuleb Enefit280-2 seadme keskkonnakompleksloa taotlus rahuldamata jätta.

Täpsemalt esitame KMH aruande kohta järgmised märkused.

1. Õlitehase eluea selgusetus

Auvere kompleksi detailplaneeringu KSH aruandest (edaspidi Auvere KSH aruanne), õlitehase KMH programmist ega KMH aruandest ei selgu õlitehase eluiga ehk kui pikaks ajaks on kavandatud õlitehas töötama. KMH aruandes on toodud esile õlitehase võimalik enneaegne sulgemine 2050. aastal, kui muidu pole võimalik Eestis saavutada kliimaneutraalsust (lk 35), millest aga järeldub, et õlitehas on plaanitud töötama ka pärast 2050. aastat. Õlitehase eluiga on seejuures oluline asjaolu, et oleks võimalik hinnata õlitehase käitamise kumulatiivset mõju näiteks kliimamuutustele. **Palume aruandes selgitada, kui pikaks ajaks on õlitehas plaanitud töötama.**

2. Tegevuse kooskõla strateegiliste arengudokumentidega ja kliimaregulatsiooniga

KMH aruandes (lk 13) viidatakse KMH programmis **Euroopa kliimamäärusest** antud ülevaatele (KMH programm lk 16), kuid KMH programmis ega aruandes ei ole üldse hinnatud, kas ja kuivõrd kavandatav tegevus hõlbustab või halvendab Euroopa kliimamääruses seatud arvuliste eesmärkide (kliimanetraalsus 2050. aastaks, süsinikuheite vähendamine 2030. aastaks) täitmist. Samuti ei selgu, kuidas on tegevus kooskõlas Euroopa kliimamääruse nõudega, et EL ja liikmesriigid seaksid prioriteediks vähendada kiiresti ja prognoositavalt KHG heidet ning seda just lähikümnendil (art 4 (1) koos määruse preambuliga, milles on viidatud Pariisi kliimaleppele ja IPCC aruannetele). **Palume KMH aruandes eeltoodud hinnata ja selged järeldused välja tuua. Sealhulgas palume välja tuua, et õlitehase käitamisega kaasneb olulise hulga kasvuhoonegaaside heite eksport**, mis ei ole kooskõlas üleilmse kliimapoliitika eesmärkidega¹, eelkõige 2015. aastal vastuvõetud ÜRO ülemaailmse säästva arengu eesmärgiga “tegutseda kiirelt ja otsustavalt kliimamuutuste ja nende mõjuga võitlemiseks” (SDG13).

KMH aruandes (lk 13) ning ka Auvere KSH aruandes (ptk 4.3.1) tuginetakse „**Kliimapoliitika põhialused aastani 2050**“ (KPP) aegunud redaktsioonile. 8. veebruaril 2023 võttis Riigikogu vastu KPP muudatused, millega muudeti mh punkte 1 ja 2.² Muudatuste kohaselt ei ole enam Eesti eesmärk vähendada 2050. aastaks KHG heidet 80% võrra võrreldes 1990. aasta tasemega (nagu seisab KMH aruandes lk 13), vaid saavutada kliimanetraalsus ehk kasvuhoonegaaside netonullheide. Sama eesmärk seati ka juba Eesti pikaajalises arengustrateegias “**Eesti 2035**”. Lisaks tunnistati kehtetuks KPP 11. punkt³, millele viidati veel Auvere KSH aruandes ning KMH programmis. Kuigi uute poliitiliste suundade ja eesmärkide seadmine ning nende alusel strateegiliste arengudokumentide koostamine ning vastuvõtmine ei muuda kehtetuks varem antud hinnanguid, tuleb KMH raames anda siiski ajakohane hinnang tegevusega kaasnevale mõjule, sh kooskõlale kehtivate arengudokumentidega, et loa andja saaks tugineda aja- ning asjakohasele teabele. Nagu on märgitud KMH programmis (lk 15) ning KMH aruandes (lk 14), ajakohastatakse KMH käigus neid osi, mis puudutavad vahepeal oluliselt muudetud arengudokumente. **Palume viia aruanne kooskõlla kehtiva KPP-ga ja selgitada selles, kas ja kuidas mõjutab kavandatav õlitehas kliimanetraalsuseni jõudmise eesmärki, sh ka stsenaariumi korral, kui Enefit-280 seadmele ei ole võimalik teha täiendust, mis võimaldaks selles toota jäätmetest keemiatööstuse tooraineid (lk 13). Sealhulgas palume tuua välja, et õlitehase käitamine suurendab riski, et Eesti ei saavuta 2050. aastaks kliimanetraalsust.**⁴

KMH aruandes on tehtud kokkuvõtte KMH programmis antud ülevaatest tegevuse seostest strateegiliste planeerimisdokumentidega (lk 13). Kokkuvõttes on suur rõhk **ENMAK 2030-I**.

¹ Meeliste, S. *et al.* (2019) Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. – Stockholm Keskkonnainstituudi Tallinna Keskus, lk 6 ja 43.

² <https://www.riigiteataja.ee/akt/310022023001>

³ “Põlevkivi kasutamisel liigutakse järjest suurema energeetilise väärimise ning kõrgema lisandväärtusega toodete tootmise suunas, et minimeerida põlevkivi käitlemisprotsessis tekkivat kasvuhoonegaaside heidet viisil, millega ei kaasne muu negatiivse keskkonnamõju suurenemine. Põlevkiviõli tootmise kõrvalsaadusena tekkivat uttegaasi kasutatakse elektri- ja soojusenergia tootmiseks, kusjuures pikas perspektiivis on eesmärk toota uttegaasist võimalikult suures mahus vedelkütuse, maagaasi või muude toodete asendajaid”

⁴ Meeliste, S. *et al.* (2019) Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. – Stockholm Keskkonnainstituudi Tallinna Keskus, lk 63.

Palume kokkuvõtet täiendada infoga, et ENMAK 2030 on aegunud ning selle sisuliseks uuendamiseks on alustatud ENMAK 2035 koostamist. Samuti lisada juurde, et ENMAK 2030 sisu oli aegunud juba õlitechase detailplaneeringu kehtestamise (august 2019) ja ehitusloa väljastamise (märts 2020) hetkeks. ENMAK on vastu võetud 2017. aastal, selle KSH aruanne veelgi varem 2015. aastal, ent vahepeelsel ajal on toimunud kliimateaduses ja kliimapoliitikas olulisi arenguid: 2016. a jõustus Pariisi kliimalepe, 2018. a avalikustas IPCC kliimateaduse ühe olulisima aruande⁵, 2019. a sügisel toetas Vabariigi Valitsus EL ettepanekut saavutada kliimaneutraalsus aastaks 2050⁶, 2020. a jaanuaris andis Euroopa Parlament oma heakskiidu Euroopa rohelisele kokkuleppele. Lisaks võeti 2021. a vastu Euroopa kliimamäärus jne.

KMH programmis (lk 17) ning KMH aruandes (lk 17) on öeldud **ENMAK 2035** kohta: “Põlevkiviõli tootmist [ENMAK 2035 koostamise ettepanekus] eraldi ei nimetata, küll aga viidatakse vajadusele tegeleda põlevkivitööstuse teemadega, sh kliimateemad, Ida- Virumaa majanduse kohandamine, jm”. Selliselt ei anna KMH aruanne infot ENMAK 2035 ajakohastamise eesmärgi ja sisu kohta, milleks on ENMAKi kooskõlla viimine vajadusega muuta energia tootmine ja tarbimine kliimaneutraalseks, tagades samal ajal energiapuudusele.⁷ **Palume seda väidet KMH aruandes täpsustada ning asendada tekstis “kliimateemad” üleminekuga kliimaneutraalsele majandusele ja kliimakindlusega, “Ida-Virumaa majanduse kohandamine” asendada Ida-Virumaa majanduse kujundamisega kliimaneutraalseks.**

Auvere KSH aruandes on hinnatud õlitööstuse laiendamise kooskõla **põlevkivi kasutamise arengukavaga 2016–2030**, sellele on täiendava analüüsita viidatud KMH programmis (lk 15) ning sellele omakorda KMH aruandes (lk 13 ja 20). 2022. aastal avalikustas Keskkonnaministeerium aga selle arengukava tulemuste analüüsi, milles tuuakse mh välja vajadus arengukava ajakohastada ning seada uusi sihttasemeid ja moodsid (tulemuste analüüs lk 32). Sealjuures on öeldud: “Põlevkivi valdkonna mõjunäitajate seadmisel aastaks 2030 tuleb põlevkivi kaevandamise ja kasutamise keskkonnamõju käsitleda terviklikult, võttes arvesse põlevkivi kaevandamisel ja kasutamisel tekkivate saasteainete väljutamist välisõhku, veekogusse, põhjavette või pinnasesse” (lisatud rõhutus, tulemuste analüüs lk 32). Arvestades õlitechase olulist kaudset keskkonnamõju, eeskätt mõju kliimale, mõjutab arengukava ajakohastamine ilmselt Enefit280-2 seadme tööd. **Seepärast palume täiendada KMH aruannet infoga, et põlevkivi kasutamise riiklik arengukava 2016–2030 on sisuliselt aegunud, seda on vaja ajakohastada ning et ajakohastamise käigus võidakse seada senisest kõrgemad keskkonnaeesmärgid, mis võivad mõjutada õlitechase käitamist.**

Palume KMH aruandes selgelt kirjeldada, kas ja kui võrd kavandatav tegevus hõlbustab või halvendab kehtivast EnKS-st tuleneva **riikliku taastuvenergia eesmärgi** – aastaks 2030 toota kogu Eestis tarbitav elekter taastuvatest energiaallikatest – saavutamist. Praegu jääb see aruandes arusaamatuks.

⁵ IPCC. (2018) Global Warming of 1.5 °C. Special Report. <https://www.ipcc.ch/sr15/>

⁶ <https://www.valitsus.ee/uudised/valitsus-toetab-euroopa-kliimaneutraalsuse-saavutamist-aastaks-2050>

⁷ Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. (2021) Energiamaajanduse arengukava aastani 2035 koostamise ettepanek. – Energiatalgud. <https://energiatalgud.ee/sites/default/files/2021-12/ENMAK%202035%20koostamise%20ettepanek.pdf>, lk 3.

Palume KMH aruandes tuua välja, et nii “Eesmärk 55” paketi kui ka sellel põhinevates alama astme aktides ette nähtud meetmed kliimamuutuste leevendamiseks ei ole piisavad, et hoida üleilmse temperatuuri tõusu Pariisi leppega sihiks seatud 1,5 kraadi piires.⁸ Samuti palume välja tuua, et ka arengustrateegia “Eesti 2035” eesmärk vähendada KHG netoheide 8 mln tonnini aastaks 2035, ei ole kooskõlas **Pariisi kliimaleppe 1.5 kraadi eesmärgi saavutamise teaduspõhise trajektooriga**: IPCC viimase raporti kohaselt peab maailm Pariisis kokkulepitud soojenemise piires püsimiseks kärpima KHG heidet 2035. aastaks 60% võrreldes aastaga 2019; “Eesti 2035” 8 mln t/a eesmärk võrreldes 2019. a tasemega tähendab aga 49% suurust vähenemist. Hinnates tegevuse kooskõla strateegiliste arengudokumentidega, tuleb seega silmas pidada, et kooskõla arengudokumentidega ei tähenda veel kooskõla Pariisi leppega, mida Eestil on kohustus täita.

Lisaks palume arvesse võtta värskeid 2023. a **Eesti KHG heite prognoose**, millest nähtub, et Eesti on oma kavandatavate meetmetega väga kaugel sellest, et täita EL ja riigisiseseid kliimaeesmärke.⁹ Eeltoodud info väljatoomine on tähtis selleks, et anda otsustajale kontekst õlitehase KHG heite olulisuse hindamiseks, mida ta saab otsustamisel arvesse võtta. Seda ka seetõttu, et kui Eesti peaks otsustama viia oma kliimaeesmärgid kooskõlla Pariisi kliimaleppe 1,5 kraadi eesmärgi saavutamise teaduspõhise trajektooriga, st kehtestama ambitsioonikamad kliimaeesmärgid, võib nende kehtestatavate või uuendatavate kliimaeesmärkide tõttu olla vaja ettevõtjale antud keskkonnaluba kehtetuks tunnistada. Seepeale võib ettevõtjal tekkida nõudeõigus kahju hüvitamiseks juba tehtud investeeringute osas. Kõik need riskid mõjutavad ka avalikku huvi.

3. Kliimamõju hindamine

3.1 Enefit280-2 valmistatud toodete kliimamõju hindamine

KMH programmis on öeldud kliimamõju kohta, et “Hinnatakse tegevuse kumulatiivset mõju, st nii otsest kui ka kaudset, kliimamuutustele ja kasvuhoonegaaside heitele” (lk 26, ka lk 22). Tõsiasi on, et kumulatiivse mõju hindamine on programmi 5. ptk-s sõnaselgelt ära nimetatud, on hindaja juhtinud tähelepanu sellele, et selle valdkonna puhul võib just kumulatiivne mõju ehk nii otsene kui ka kaudne mõju osutada oluliseks (lk 37). KMH aruandes on aga jäetud hindamata õlitehases valmistatavate toodete mõju kliimale (põlevkivi keskkõlis, põlevkivibensiinis ning poolkõksis sisalduv süsinik ning põlevkivi keskkõli ja põlevkivibensiini kasutamisel tekkiv CO₂ heide, lk 23) ehk õlitehasega kaasnev kaudne mõju kliimamuutustele. Otsust on põhjendatud paljasõnalise viitega rahvusvahelisele praktikale ning tõigale, et toodete mõju kliimale ei kajastu Eesti KHG statistikas (lk 21). Nagu märgitud punktis 2, ei ole kasvuhoonegaaside heite eksport kooskõlas üleilmse kliimapolitika eesmärkidega.

HMS § 6 kohaselt peab haldusorgan selgitama välja ja võtma arvesse kõik otsuse tegemisel olulised asjaolud. Kui Eesti piiridest väljaspool õhku paiskuvat heite kahjulik mõju jõuab Eesti territooriumini, võib tekkida kohustus pidada otsuse tegemisel silmas Eesti loodusvarade kui

⁸ <https://climateactiontracker.org/countries/eu/>

⁹ <https://envir.ee/kliima/kasvuhoonegaasid#kasvuhoonegaaside-he>

rahvusliku rikkuse säästliku kasutamise nõuet.¹⁰ Arvestades tõsiasju, et süsinikuheide ei tunne riigipiire ning põhjustab kliimamuutuseid üle maailma ning et süvenevate kliimamuutuste tagajärjed avalduvad ka Eestis (nt suureneb enneaegsete surmade arv kuumalainete ajal¹¹), on ilmne, et õlitehase toodete põletamisega kaasnev kliimamuutuste süvenemine jõuab ka Eesti territooriumini. Ka Euroopa Kohus on mitmes lahendis märkinud, et KMH käigus tuleb hinnata ka mõju, mida võib avaldada kavandatavate “tööde tulemuste kasutamine ja käitamine”.¹² Seega on õlitehase toodete põletamisega kaasnev süsinikuheide oluline asjaolu, mida tuleb võtta arvesse õlitehase kasutamise keskkonnamõju hindamisel ning keskkonnakompleksloa andmisel.

Asjaolu tähtsust suurendab veel see, et lõppeval kütteperioodil anti Eestis erakorraliselt lube keskküttekateldes põlevkiviõli kasutamiseks, mis lükkab ümber KMH aruandes esitatud väite, et põlevkiviõli kasutamisega kaasnev heide üldse Eesti statistikas ei kajastu (lk 23). Kuigi Enefit280-2 seadme rajamine ei pruugi suurendada põlevkiviõli nõudlust Eestis, võidakse osa Enefit280-2 seadmes toodetavast põlevkiviõlist Eestis põletada olemasoleva nõudluse korral.

Ent nagu on ka KMH aruandes märgitud, ei muuda heite mõju kliimale see, millise riigi statistikas seda arvestatakse (lk 21) või kas üldse kuskil arvestatakse: aruandes on märgitud, et toodete kasutamise mõjud “peaksid ideaalis olema kajastatud mõne teise riigi statistikas või siis arvestatud rahvusvaheliselt jagatud vastutuse raames” ehk pole kindel, et toodete kasutamise mõju üldse kuskil arvesse võetakse (lk 22).

Arvestades seda, et õlitehase kui fossiilkütuse tehase kogu (sh toodete) kliimamõju andmete vastu on ilmselgelt oluline avalik huvi ning seda, et massibilansi põhise lähenemise põhjal (lk 23) on suhteliselt lihtne kindlaks teha toodetes sisalduva süsiniku kogus, **palume anda aruandes hinnang ka õlitehases valmivate toodete kasutamisega kaasnevale kasvuhoonegaaside heitele**. Kompleksloa taotluses esitatud andmete põhjal tekib meie arvutuste kohaselt Enefit280-2 seadmes toodetava põlevkiviõli, -bensiooni ja uttegaasi põletamisel 1,28 miljonit tonni CO₂ aastas. Realistliku stsenaariumi korral tekib toodete põletamisel 1,02 miljonit tonni CO₂ aastas.

3.2 Kliimamõju olulisuse hindamine

KMH aruandes on öeldud, et “kavandatava Enefit280-2 tehase kasutusperioodil tekib oluline hulk KHG emissioone (nii maksimaalse kui ka realistliku stsenaariumi korral), kuid käesoleval hetkel ei ole ühtegi konkreetset asjaolu, mis välistaks sellise tehase rajamist kliimamõjude ja nende leevendamise eesmärgil rahvusvaheliselt või siseriiklikult seatud tegevuskavadest või piirmääradest tulenevalt” (lk 36). Samas ei ole aruandes pööratud üldse tähelepanu KeÜS §-

¹⁰ Sarv, P. (2023) Põhiseadus § 5 kommenteeritud väljaanne. <https://pohiseadus.riigioigus.ee/v1/eesti-vabariigi-pohiseadus/i-uldsatted-ss-1-7/ss-5-loodusvarade-saastlik-kasutamine#25-kirjeldus>, 21.04.2023.

¹¹ Roose, A. *et al.* (2015) Kliimamuutuste mõjude hindamine ja kohanemismeetmete väljatöötamine planeeringute, maakasutuse, inimtervise ja päästevõimekuse teemas (KATI). Lõpparuanne. Lk 129.

¹² Jäädmaa, T., Kriiska, K. (2023) Soovitused kliimamõju hindamiseks KSHs ja KMHs ning kliimakaalutluste arvesse võtmiseks haldusotsustes. – SA Keskkonnaõiguse Keskus. <http://media.voog.com/0000/0036/5677/files/Kliimamõju-hindamise-suunis%20K%C3%95K%202023.pdf>, lk 38.

dele 3, 5 ja 10. Nimelt on **KeÜS § 3 lg 1** kohaselt keskkonnahäiring inimtegevusega kaasnev ebasoodne mõju keskkonnale, mida kasvuhoonegaaside paiskamine atmosfääri kahtlemata on. Keskkonnahäiring võib olla ka selline ebasoodne mõju keskkonnale, millele ei ole seatud arvulist normi. Sel juhul tuleb hinnata mõju olulisust iga juhtumi puhul eraldi. **KeÜS § 3 lg 2 p 4** kohaselt eeldatakse olulise keskkonnahäiringu tekkimist olulise keskkonnamõju põhjustamisel. **KeÜS § 5** järgi on keskkonnaoht olulise keskkonnahäiringu tekkimise piisav tõenäosus ning **§ 10** järgi tuleb keskkonnaohtu vältida.

KMH aruande kohaselt tekib õlitehase kasutusperioodil "oluline hulk KHG emissioone" (lk 36) ehk kaasneb kindlasti oluline keskkonnahäiring. KMH aruandes esitatud hinnangut toetavad ka Euroopa Komisjon ning Euroopa Investeeringuspank, mis peavad olulise KHG heite künniseks 20 000 t aastas,¹³ mida õlitehas ületab KMH aruande kohaselt vähemalt 40-kordselt (lk 35) ning koos õli põletamise heitega vähemalt 90-kordselt. Rahvusvahelise kutseorganisatsiooni *Institute of Environmental Management and Assessment* soovitus järgi tuleks süsinikumahukate projektide puhul lugeda oluliseks kliimamõjuks, kui projekti KHG heide moodustab **5 %** riiklikust kvantitatiivsest kliimaeesmärgist vastaval perioodil.¹⁴ Õlitehase KHG heide kvalifitseerub ka selle järgi oluliseks keskkonnamõjuks, kuna moodustab Eesti 2035. aasta süsinikuheite eesmärgist üle 10% (lk 35). Seega ei ole kahtlust, et õlitehasega kaasneb oluline keskkonnamõju KHG heite näol.

KeÜS § 3 lg 2 p 4 tekib eelduslikult oluline keskkonnahäiring siis, kui põhjustatakse oluline keskkonnamõju. Kuna õlitehasega kaasneb oluline kasvuhoonegaaside heide ehk oluline keskkonnamõju, kaasneb õlitehasega eelduslikult oluline keskkonnahäiring. KMH aruandes pole häiringu olulisust ümber lükatud. Selleks, et õlitehasega kaasnevat olulist keskkonnahäiringut saaks pidada keskkonnaohuks, peab olulise keskkonnahäiringu tekkimine olema piisavalt tõenäoline (KeÜS § 5). KMH aruandes on sõnastatud kindlas kõneviisis, et õlitehase kasutusperioodil tekib oluline hulk KHG emissioone (lk 36), st olulise keskkonnahäiringu tekkimine on kindel. Piisava tõenäosuse künnis on täidetud ka seetõttu, et KHG heitmete mõju kliimamuutustele on leidnud teaduses korduvalt kinnitust ning oma hiljutises raportis määratleb IPCC kliimamuutuste inimtekkelisust kui teaduslikult tõendatud fakti.¹⁵ Kuna iga lisanduv tonn kasvuhoonegaase süvendab kliimamuutuseid, nagu on rõhutanud ka IPCC, on põhjuslik seos õlitehase projekti ja kliimamuutuste vahel olemas. Ka pidurdamatute kliimamuutuste katastroofiliste tagajärgede osas valitseb teaduses piisav kindlus. Järelikult lähtub õlitehasest keskkonnaoht.

KeÜS § 10 kohaselt tuleb keskkonnaohtu vältida. Seetõttu on väär KMH aruandes esitatud väide, et "käesoleval hetkel ei ole ühtegi konkreetset asjaolu, mis välistaks sellise tehase rajamist kliimamõjude ja nende leevendamise eesmärgil rahvusvaheliselt või siseriiklikult seatud tegevuskavadest või piirmääradest tulenevalt" (lk 36). Tõsiasi, et Enefit280-2 seadme kasutusaegsed heitmed kuuluvad peamiselt **EL HKS** alla, mille raames ei ole liikmesriikidele eraldi eesmäärke või kohustusi seatud (lk 36), ei tähenda, et KeÜS-st tulenev regulatsioon Enefit280-2 seadme kasutamisele ei kohaldu. Atmosfääriõhu kaitse seaduse § 145¹ lg 1 p 2

¹³ <http://media.voog.com/0000/0036/5677/files/Kliimamoju-hindamise-suunis%20K%C3%95K%202023.pdf>, lk 36.

¹⁴ <https://www.iema.net/resources/blog/2022/02/28/launch-of-the-updated-eia-guidance-on-assessing-ghg-emissions>, lk 27.

¹⁵ <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>

kohaselt tuleb jätta kauplemissüsteemi luba andmata, kui esineb KeÜS § 52 lõikes 1 nimetatud asjaolu, näiteks keskkonnaoht (KeÜS § 52 lg 1 p 6) või oht, et kõnealuse ja teiste projektide koosmõjus on võimatu täita KHG heite vähendamise eesmärgid ja nõudeid (KeÜS § 52 lg 1 p 9). **Palume vääri väide KMH aruandest kustutada ning täiendada aruannet KeÜS §-st 10 tuleneva vältimispõhimõttega.**

3.3. Kliimamõju leevendavad meetmed

KMH aruandes on kirjeldatud erinevaid KHG heite vähendamise meetmeid (lk 31). Rakendades realistliku stsenaariumi korral kõiki leevendusmeetmeid, oleks Enefit280-2 seadme KHG heide aastal 2035 siiski 519 925,6 t aastas (lk 33 ja 35). See ületab mitmekümnekordselt olulise KHG heite künnist 20 000 t aastas, samuti ületab see 5 % riiklikust eesmärgist (Eesti eesmärk on vähendada KHG heidet 2035. aastaks 8 miljoni tonnini). Seega isegi leevendamismeetmete rakendamisel kaasneb Enefit280-2 seadme kasutuselevõtust (mis on plaanitud 2024. aastaks) kuni vähemalt 2035. aastani kindel oluline mõju kliimamuutustele ehk keskkonnaoht, mida tuleb vältida. Keskkonnaohu realiseerimine seadme käitamisel esimestel aastatel ning keskkonnaohu edasise realiseerimise vältimine üksnes hilisematel aastatel on vastuolus vältimispõhimõttega (KeÜS § 10) ning seega lubamatu.

Lisaks tuleb tähele panna, et leevendamismeetmete hulgas on metanoolitehase rajamine ja käivitamine 2031. aastal (lk 31). Selleks vajalikku tehnoloogiat ei ole veel välja arendatud ning selle teostatavus ja tasuvus on küsitavad (lk 40 ja 41). Praegu pole teada, kas metanoolitehase rajamine on keskkonnakaitsele ja sotsiaal-majanduslikku mõju arvestades võimalik, kuna see selgub alles metanoolitehase keskkonnakompleksloa menetluses (lk 31). Samuti ei ole kindel, et metanoolitehas kasvuhoonegaaside heidet tegelikult vähendab, sest see vähendab üksnes Eesti statistikas kajastuvat süsinikuheidet (lk 31). Seega võib metanoolitehase rajamisega toimuda süsinikuheidete eksport, mis on vastuolus rahvusvahelise kliimapolitika eesmärkidega.¹⁶ **Eeltoodust tulenevalt palume anda KMH aruandes hinnang metanoolitehasega kaasneva võivale süsinikuheidete ekspordile.**

Ka on leevendamismeetmete hulgas välja toodud süsiniku püüdmise tehnoloogia (lk 31), mille puhul ei ole tehnoloogia rakendatavus kindel ja mille näol on Eesti Energia vaates “tegemist pigem erandliku lahendusega” (lk 18). Tabelis 4.5 (lk 34) esitatud andmete põhjal on Enefit280-2 seadme süsinikuheidete isegi koos süsiniku püüdmise tehnoloogia rakendamisega 92 670 t/a. See ületab olulise KHG heite künnist 20 000 t/a ligi viiekordselt. Seega isegi süsiniku püüdmise korral, mille teostatavus on ebakindel, kaasneks Enefit280-2 seadme rajamisega kindlasti oluline keskkonnamõju ehk keskkonnaoht, mida tuleb vältida.

Eeltoodust järeldub, et KMH aruandes ei ole ette nähtud piisavaid leevendusmeetmeid, mille kasutuselevõtt välistaks õlitehasest lähtuva keskkonnaohu.

3.4 Õlitehasega kaasnevate kliimarisikide ja kliimakindluse hindamine

¹⁶ Vt Meeliste, S. et al. (2019) Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. – Stockholm Keskonnainstituudi Tallinna Keskus, lk 6 ja 43.

KMH programmis on kliimarisikide hindamise raames viidatud Euroopa Komisjoni taristu kliimakindluse hindamise juhisele ja IPCC 6. ülevaateraporti osale "Impacts, Adaptation and Vulnerability" (programmi lk 26). KMH aruandes neile allikatele aga ei ole viidatud ning aruandest ei selgu, kas või kuidas on neid kui asjakohaseid juhiseid Enefit280-2 kliimakindluse hindamisel arvesse võetud. Samas on need allikad kliimakindluse hindamisel asjakohased. **Sellepärast palume KMH aruandes kliimakindluse hindamisel viidata Euroopa Komisjoni taristu kliimakindluse hindamise juhisele ja IPCC raportile, nagu programmis märgitud ning selgitada, kuidas on neid allikaid kliimakindluse hindamisel arvesse võetud.**

3.5 Võimaliku avariolukorra mõju hindamine

Aruandes on öeldud: "Enefit280-2 seadme lisamisega kaasneb võimalus avariolukorraga kaasnevate õhusaasteainete heitkoguste suurenemiseks. Samas ei teki avariid kahes seadmes üheaegselt /.../. Seetõttu suurenevad mitte hetkelised heitkogused, vaid aastased heitkogused." (lk 85) **Palume selgitada, kuidas on välistatud kahes seadmes üheaegselt avarii tekkimine. Kui see ei ole välistatud, siis palume kustutada väide, et avariid ei teki kahes seadmes üheaegselt, ning hinnata hetkelise heitkoguse suurenemist olukorras, kui kahes seadmes tekib üheaegselt avarii.**

4. Sotsiaal-majandusliku mõju hindamine

4.1. KMH aruande eksitav info tööhõive kohta

Aruandes on viidatud Auvere KSH aruandele, mille "ptk 7.2 on toodud, et õlitootmise laienemise ja järeltöötamise otseseks positiivseks mõjuks tööhõivele on maksimaalselt 500 uut töökohta" (lk 61). See hinnang on Auvere KSH raames antud maksimaalse stsenaariumi realiseerumisele, st olukorrale, kui rajatakse 4 Enefit-280 seadet ning õli järeltööstustehase aastase keskmise tootmisvõimsusega 5700 t (Auvere KSH aruanne lk 151 ja 155). KMH raames hinnatakse aga üksnes ühe Enefit-280 seadme rajamise mõju, mille sotsiaal-majanduslik mõju on oluliselt väiksem kirjeldatud maksimaalsest stsenaariumist: kompleksloa taotluse kohaselt kaasneb tehasega vaid 61 töökohta. Nagu on märgitud KMH aruandes, ei ole kolme täiendava õlitehase rajamine lisaks Enefit280-2 seadmele otstarbekas (lk 13), mistõttu ei realiseeru ka Auvere KSH aruandes kirjeldatud maksimaalne stsenaarium. Ühe tehase mõju hindamiseks ei ole Auvere KSH raames antud hinnang nõutavalt täpne. **Seepärast palume KMH raames anda ajakohane ja täpsustatud hinnang Enefit-280 seadme rajamisega kaasnevate töökohtade arvule.**

4.2. Vajadus uue tervikliku sotsiaalmajandusliku mõju hindamise järele

Oleme seisukohal, et KMH raames tuleks täiendavalt läbi viia terviklik õlitehase sotsiaal-majandusliku mõju hindamine, kuna praegused andmed ei võimalda otsustajal teha õiguspärast kaalutusotsust. Õlitehase puhul ei saa tugineda KSH aruande sotsiaal-majandusliku (sh energiamajanduse) mõju hinnangule, kuna selles on olulisi puuduseid ning see ei ole enam ajakohane. **Seepärast palume õlitehase sotsiaalmajanduslikku mõju tervikuna hinnata.** Järgnevalt põhjendame tervikliku sotsiaalmajandusliku mõju hinnangu vajadust üksikasjalikult.

4.2.1 Ülekaaluka huvi ja mõistlike alternatiivide tuvastamine

Kompleksloa üle otsuse tegemiseks on Keskkonnaamet kohustatud välja selgitama menetletavas asjas olulise tähendusega asjaolud (HMS § 6) ning kaalutusõiguse teostamisel neid arvesse võtma ning kaaluma põhjendatud huve (HMS § 4 lg 2). Kuna KMH aruandes on selgunud, et õlitehase käitamine põhjustab keskkonnaohtu, mida ei ole võimalik vältida (vt käesoleva seisukoha p 3.2 ja 3.3), saab sellisele tegevusele kompleksloa anda üksnes, kui huvi loa andmiseks on ülekaalukas ja tegevusel puudub mõistlik alternatiiv ning on võetud ohu vähendamise meetmeid (KeÜS § 52 lg 1 p 6; KeÜS § 10). See eeldab põhjalikku kaalumist ning välja selgitamist, kas esineb taoline ülekaalukas huvi loa andmiseks ja kas puuduvad mõistlikud alternatiivid. Kahtlemata on siin oluline roll sotsiaal-majandusliku mõju hinnangul.

4.2.2 Muutused võrreldes Auvere KSH koostamise ajaga

Võrreldes Auvere KSH aruande koostamise ajaga on toimunud märkimisväärseid muutusi. Seda nenditakse ka KMH aruandes, viidates kliimaregulatsiooni karmistumisele ELi ja Eesti õiguses, et „Nende muudatuste ja eesmärkide kontekstis ei ole praegu kavandatavale Enefit280-2 õlitehasele lisaks veel kolme täiendava Enefit280 õlitehase rajamine enam otstarbekas“ (lk 13). Teisisõnu tunnistatakse, et toimunud on sedavõrd olulised muudatused, sh sotsiaal-majanduslikes aspektides, et kogu detailplaneeringu elluviimine pole enam otstarbekas. See omakorda tähendab, et ka kõnealuse õlitehase osas on vaja ajakohastada sotsiaal-majandusliku mõju analüüsi. Muuhulgas sõltub õlitehase majanduslik mõju ilmselgelt paljuski EL HKS-i regulatsiooni muudatustest, mis on ka KMH aruandes välja toodud (lk 19), ent andmata on jäetud hinnang, kuidas see ikkagi mõjutab kogu projekti otstarbekust ja riskantsust. **Palume anda sotsiaal-majanduslikku mõju hinnates hinnang ka sellele, kuidas mõjutavad EL HKS-i regulatsiooni muudatused Enefit280-2 seadme otstarbekust ja riskantsust.**

4.2.3 Elektritootmine ja varustuskindlus

KMH aruandes on suurt rõhku pandud Eesti energiamajanduse arengute ning varustuskindluse teema lahkamisele (ptk 3.2), mis tegelikult on osa laiemast sotsiaal-majandusliku mõju hindamisest. Samas jääb viidatud peatükk järelduste osas lakooniliseks, sh jääb ebaselgeks, milline vajadus on õlitehase järele elektri tootmise ja varustuskindluse aspektist. Juhime tähelepanu, et Eesti riik on seadnud eesmärgi toota Eestis 2030. aastal sama palju elektrit taastuvatest allikatest kui Eestis kokku tarbitakse ning Eleringi analüüsi kohaselt on Eesti varustuskindlus vähemalt 2037. aastani tagatud ka ilma Enefit-280 seadmeid arvestamata (KMH aruande lk 15). 2031. aastal on Eesti Energial kavas hüpoteetilise lahendusena kasutusele võtta uttegaasist metanooli valmistamise tehas (lk 31), mistõttu ei toodetaks enam uttegaasist elektrit ja väheneks Enefit280-2 seadmest turule müüdava elektri kogus (lk 42). Nõnda ei saaks Enefit280-2 seade alates 2031. aastast enam nii või teisiti toetada Eesti elektri varustuskindlust. Kui Enefit280-2 seade aga igapäevaselt osaleb elektriturul, ei saa see kuuluda Eesti elektritootmise strateegilisse reservi (lk 17). Oluline on siin ka asjaolu, et juba praegu on planeerimisel mitu korda suuremas mahus tuuleparke (ligi 4000 MW), kui EnKS 100% taastuvenergia eesmärgi täitmiseks oli kavas (vt RaM 27.02.23 seisukoha p 5). Seega nähtub eeltoodust, et elektritootmise ja varustuskindluse tagamise avaliku huvi rahuldamiseks **on olemas mõistlik alternatiiv Enefit280-2 seadme rajamise asemel, mis tuleb ka selge järeldusena aruandes välja tuua.**

4.2.4 Puudused sotsiaal-majandusliku mõju hindamisel Auvere KSH raames

Teiseks räägib uue tervikliku sotsiaal-majandusliku mõju hindamise kasuks asjaolu, et Auvere KSH aruande sellekohastes peatükkides esineb olulisi puudusi. Näiteks ei ole hinnatud Auvere KSH raames ega üheski muus etapis õlitehase rajamise mõju noorte väljavoolule Ida-Virumaalt, mis tõukub mh sellest, et noorte jaoks ei ole energeetikasektori töökohad atraktiivsed ning alternatiivseid töökohti on piirkonnas vähe.¹⁷ Samuti ei võta Auvere KSH aruandes antud hinnang arvesse riski, et õlitehase rajamine kinnistab Ida-Virumaa inimesi põlevkivisektoris töötama, samas kliimaalase regulatsiooni kiirete muutuste, KHG heite ühikuhinna ning toornafta hinna kõikumise tulemusel võib osutuda möödapääsmatuks õlitootmise kiire lõpetamine.¹⁸

KMH aruandes tunnistatakse, et juhul, kui kliimanetraalsust pole Eestis võimalik teisiti saavutada, lõpetab õlitehas töö 2050. aastal ehk plaanitud varem (lk 35). Arvestades karmistuvat kliimapoliitikat, võidakse õlitehas regulatiivse surve tõttu sulgeda varemgi. Auvere KSH ega KMH aruande raames ei ole hinnatud aga õlitehase plaanitud lühema kasutusea ehk õlitehase kui nn hüljatud vara (inglise keeles “*stranded asset*”) sotsiaal-majanduslikku mõju Ida-Virumaale ja Eestile tervikuna. IPCC hinnangul võidakse söega seotud varad hüljata juba enne 2030. aastat, naftaga seotud varad aga pigem sajandi keskpaiga poole.¹⁹ Auvere KSH ega KMH raames ei ole hinnatud aga õlitehase plaanitud kiirema hülgamise sotsiaal-majanduslikku mõju Ida-Virumaale ja Eestile tervikuna. Sealhulgas tasub arvesse võtta ka asjaolu, et kui kehtestatakse või uuendatakse kliimaeesmärkide tõttu on vaja ettevõtjale antud keskkonnaluba kehtetuks tunnistada, võib tal tekkida nõudeõigus kahju hüvitamiseks juba tehtud investeeringute osas. **Palume neid riske sotsiaal-majandusliku mõju hindamise raames analüüsida.**

4.2.5 Õlitehase süsinikuheite varikulu

Juhime tähelepanu, et viimasel ajal on märgatavalt arenenud ka KHG heite enda sotsiaal-majanduslike mõjude hindamise meetodid, mis abistavad olulise kliimamõjuga rajatiste üle otsuste tegemist. 2021. aastal avalikustas Euroopa Komisjon taristu kliimakindluse hindamise teatise (millele on viidatud ka KMH programmi lk 26), mille kohaselt tuleks hinnata ka CO₂ heite varikulu. CO₂ heite varikulu tähendab süsihappegaasi atmosfääri paiskamise kulu ühiskonnale, mida põhjustavad kliimamuutuste tagajärjed, nagu tugevamad tormid ja põuad. Komisjon tugineb Euroopa Investeeringuspanga CO₂ varikulu hindamise metoodikale, mille kohaselt oli 2020. aastal ühe tonni CO₂ varikulu 80 €, 2050. aastaks tõuseb see aga 800 euronit (2016. aasta hindades).²⁰ Kompleksloa taotluse ja Euroopa Investeeringuspanga andmete põhjal tooks õlitehase käitamine ainuüksi 2025. aastal ühiskonnale 146 miljoni euro suuruse kahju, koos toodete kasutamisega 303 miljoni euro suuruse kahju. 2050. aastani

¹⁷ Õiglase ülemineku territoriaalne kava, lk 13.

¹⁸ Meeliste, S. et al. (2019) Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. – Stockholm Keskkonnainstituudi Tallinna Keskus, lk 43.

¹⁹ IPCC, 2022: Summary for Policymakers. In: Climate Change 2022: *Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. – https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/downloads/report/IPCC_AR6_WGIII_SummaryForPolicymakers.pdf C4.4.

²⁰ European Investment Bank Group. (2020) EIB Group Climate Bank Roadmap 2021-2025. https://www.eib.org/attachments/thematic/eib_group_climate_bank_roadmap_en.pdf, lk 47–48.

õlithase käitamise CO₂ varikulu oleks kokku 10,6 miljardit eurot, koos toodete põletamisega lausa 22 miljardit eurot (2016. aasta hindades). Samas tuleb arvestada, et Euroopa Investeerimispannga andmed pigem alahindavad CO₂ varikulu ning uuemates teadustöodes hinnatakse varikulu veel suuremaks. Nii on näiteks hinnatud, et Eestis jäi varikulu tonnihind juba 1991 – 2019. aastal 407 kuni 4109 euronit. Näiteks on IPCC välja toonud, et 1,5-kraadise eesmärgi sisse jäämiseks võib CO₂ ekvivalendi tonni hind jääda vahemikku 245–14 300 dollarit (2010. aasta hindades). Kuna õlithase varikulu ühiskonnale on kahtlemata suur, **palume teha ajakohane õlithase sotsiaal-majandusliku mõju analüüs, milles antakse hinnang ka õlithase varikulule.**

4.2.6 Õlithase käitamisega kaasnevad enneaegsed surmad

Õlithase käitamise ning selles valmistatud toodete põletamisega kaasneb oluline süsinikuheide, mis süvendab kliimamuutuseid ja sellega kuumusest tulenevaid kahjulikke mõjusid inimeste tervisele üle maailma. Ühe tonni süsihappegaasi paiskamine atmosfääri põhjustab kliimamuutuste süvendamisega üle maailma keskmiselt 0,000226 enneaegset surma aastatel 2020–2100.²¹ Seega põhjustab õlithas iga aasta kohta, mil see töötab kompleksloa taotluses esitatud näitajatega, maailmas 200 enneaegset surma,²² koos õlithases valmistatud toodete põletamisega 488 enneaegset surma.²³ Isegi realistliku stsenaariumi ja leevendamismeetmete rakendamise korral põhjustab õlithas iga aasta kohta 118 enneaegset surma üle maailma,²⁴ koos õlithases valmistatud toodete põletamisega aga 348 enneaegset surma.²⁵ Mõlema stsenaariumi korral lisanduvad enneaegsed surmad, mida põhjustavad muud kliimamuutustega kaasnevad nähud lisaks kõrgematele õhutemperatuuridele (nt üleujutused, põuad, relvakonfliktid). Kuna kliimamuutuste tõttu süvenevad kuumalained Eestiski ning nendega kaasneb liigsuremus²⁶, siis põhjustab õlithase käitamine enneaegseid surmasid ka Eestis. **Palume KMH aruandes tuua välja õlithase käitamise ning õlithases valmistatud toodete põletamisega kaasnevast süsinikuheitest põhjustatud enneaegsete surmade arv.**

4.2.7 Avalik huvi

Leiame, et uus terviklik sotsiaal-majandusliku mõju analüüs tuleks läbi viia ainuüksi olulisest avalikust huvist tulenevalt. Sellele juhtis mh tähelepanu ka Rahandusministeerium oma

²¹ Bressler, R. D. (2021) The mortality cost of carbon. Nat Commun 12, 4467. – <https://doi.org/10.1038/s41467-021-24487-w>, 21.04.2023.

²² Arvutuskäik: $886\,665.6 \text{ t CO}_2 / \text{a} \cdot 0,000226 \text{ surma} / \text{t CO}_2 = 200 \text{ surma}$.

²³ Arvutuskäik: $200 \text{ surma} + [\text{kasutatava põlevkivi mass} \cdot \text{süsiniku sisaldus põlevkivis} - (\text{põlevkiviõli kogus} \cdot \text{süsiniku sisaldus põlevkiviõlis} + \text{põlevkivibensiini kogus} \cdot \text{süsiniku sisaldus põlevkivis} + \text{uttegaasi kogus} \cdot \text{süsiniku sisaldus uttegaasis})] \cdot \text{CO}_2 \text{ ja C molaarmassi suhe} \cdot 0,00226 \text{ surma} / \text{t CO}_2 = 200 \text{ surma} + [2300000 \text{ t} \cdot 0,2049675 \text{ tC} / \text{t} - (286740 \text{ t} \cdot 0,814 \text{ tC} / \text{t} + 37260 \text{ t} \cdot 0,804 \text{ tC} / \text{t} + 9720000 \text{ Nm}^3 \cdot 0,000873439 \text{ tC} / \text{Nm}^3)] \cdot 3,664 \cdot 0,00226 \text{ surma} / \text{t CO}_2 = 488 \text{ surma}$.

²⁴ Arvutuskäik: $519\,925.6 \text{ t CO}_2 / \text{a} \cdot 0,000226 \text{ surma} / \text{t CO}_2 = 118 \text{ surma}$.

²⁵ Arvutuskäik: $118 \text{ surma} + [\text{kasutatava põlevkivi mass} \cdot \text{süsiniku sisaldus põlevkivis} - (\text{põlevkiviõli kogus} \cdot \text{süsiniku sisaldus põlevkiviõlis} + \text{põlevkivibensiini kogus} \cdot \text{süsiniku sisaldus põlevkivis} + \text{uttegaasi kogus} \cdot \text{süsiniku sisaldus uttegaasis})] \cdot \text{CO}_2 \text{ ja C molaarmassi suhe} \cdot 0,00226 \text{ surma} / \text{t CO}_2 = 118 \text{ surma} + [2014888 \text{ t} \cdot 0,2049675 \text{ tC} / \text{t} - (239413 \text{ t} \cdot 0,814 \text{ tC} / \text{t} + 28567 \text{ t} \cdot 0,804 \text{ tC} / \text{t} + 6850000 \text{ Nm}^3 \cdot 0,000873439 \text{ tC} / \text{Nm}^3)] \cdot 3,664 \cdot 0,00226 \text{ surma} / \text{t CO}_2 = 348 \text{ surma}$.

²⁶ Roose, A. et al. (2015) Kliimamuutuste mõjude hindamine ja kohanemismeetmete väljatöötamine planeeringute, maakasutuse, inimeste ja päästevõimekuse teemas (KATI). Lõpparuanne. Lk 129.

tagasisides KMH programmile ning kaudselt ka Riigikontroll oma päringus²⁷. Enefit Power AS on riigiettevõtte, mis toodab fossiilkütuseid ning kasutab selleks olulises mahus avalikke vahendeid. Avalikkusel on õigus teada, milliseid riske maksumaksjate rahade eest võetakse ning kas ja mis võiks õigustada taolise keskkonnaohu põhjustamist, sh teiste sektorite asetamist suurema surve alla kliimaeesmärkide saavutamisel. Oluline on siin ka töik, et kliimamuutuse mõjud ning kliimamuutuse pidurdamiseks tehtavad jõupingutused mõjutavad mitmeid Eesti kodanike (põhi)seadusega tagatud õigusi ja vabadusi. Näiteks põhjustab kliimamuutus liigsuremust ka Eestis, nagu märgitud punktis 4.2.6. Samuti, kui praegu lükata tegutsemist edasi ning väljastada kergekäeliselt lube süsinikumahukatele projektidele, võib juhtuda, et kliimasoojenemise piiramine ja riiklike kliimakohustuste täitmine tulevikus oleks võimalik ainult kiireloomuliste ja lühiajaliste meetmetega, mis tähendaks sisuliselt kõigi põhiseaduslike vabaduste drastilist piiramist, kuna kõik inimelu valdkonnad on KHG emissioonidega seotud.²⁸

5. Natura hindamine

Oleme seisukohal, et KMH aruandes on Natura hindamine puudulik. Puudulik on seejuures nii õlitehase käitamise otseste mõjude käsitus kui hinnang õlitehase rajamise mõjule koosmõjus muude tegevuste ja projektidega.

5.1. Õhusaaste mõju linnustikule

Puhatu linnuala kohta on KMH aruandes öeldud: "Kui lindude puhul eeldada saasteainete sarnast mõju kui inimestele, on õhusaasteainete kontsentratsioonid selles piirkonnas oluliselt väiksemad kehtestatud piirväärtustest, Enefit280-2 käikuandmisega ei kaasne saastetasemes olulist muutust ja ka siin on peamine mõju põlevkivielektrijaamadel" (lisa 4 lk 6). Sisuliselt on mõju jäetud hindamata. Esmalt tuleb aruandes selgitada, millisel viisil saasteainete mõju kaitstavatele elupaikadele ja liikidele avaldub, sh arvestades vastavalt elupaikade ja liikide spetsiifikat. Arusaamatuks jääb eeldus, et lindudele avaldub mõju sarnaselt inimestele, samas kui nende füsioloogia on inimese omast liialt erinev, et taolist üldistust teha. Natura hindamine peab tuginema teaduslikul teadmisel põhinevale analüüsile, ning andma infot mõjude olemuse ja interaktsiooni kohta kaitstavate elupaikade ja liikidega. KMH aruandes nõuetekohane käsitus puudub. **Teeme ettepaneku see lünk täita.**

5.2. Põlevkivi kaevandamisega kaasnev kumulatiivne mõju Puhatu linnualale

Peamine mõju Puhatu linnu- ja looduslale avaldub õlitehases õli tootmiseks vajaliku põlevkivi kaevandamise kaudu. 2016. aasta seire²⁹ andmetel on Puhatu linnuala seisund võrreldes 1996. a seire tulemustega oluliselt halvenenud: drastiliselt on vähenenud lagesoole iseloomulike kahlaja- ja värvuliseliikide arvukus ning plahvatuslikult on kasvanud

²⁷ <https://adr.rik.ee/ram/dokument/10892028>

²⁸ Saksa konstitutsioonikohus on leidnud, et ühel põlvkonnal ei tohi lubada kasutada ära suurt osa CO₂ eelarvest, kandes suhteliselt väikest osa vähendamise koormast, kui see jätab järgnevatele põlvkondadele drastilise vähendamise koorma ning jätab nad ilma olulistest vabadustest. BVerfG, Beschluss des Ersten Senats vom 24. März 2021 - 1 BvR 2656/18, p 192. Arvutivõrgus: http://www.bverfg.de/e/rs20210324_1bvr265618.html; otsuse ingliskeelne tõlge: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2021/03/rs20210324_1bvr265618en.html.

²⁹ Keskkonnaagentuur. 2017. Madalsoode ja rabade haudelinnustiku seire 2016. aasta aruanne. Lk 6 ja 59.

puistulembeliste liikide arvukus. Põhiliseks põhjuseks neis muutustes peetakse Narva põlevkivikarjääri depressioonilehtrit, mille tõttu on Puhatu soostik ning selle elupaigad kuivenenud. Puhatu soostik on hetkel veel ainsaks teadaolevaks pesitsuspaigaks Eestis kriitilises seisundis³⁰ olevale I kaitsekategooria linnuliigile rabapüüle (*Lagopus lagopus*). Õlithase toorme varumisega kaasnevat mõju Natura aladele, sh Puhatu loodusalale ei ole Natura hindamise käigus üldse hinnatud. Samas on toorme e. põlevkivi kaevandamise puhul tegu otseselt tehase käitamisega seotud tegevusest tuleneva kumulatiivse mõjuga, mida tuleb KeHJS ja EL loodusdirektiivi kohaselt hinnata. Loa taotluse kohaselt on toorme kuluks 2 300 000 tonni põlevkivi aastas.³¹ Hindamise käigus on esmalt tarvilik teha kaardianalüüs põlevkivikaevandamise aladest, millelt toore jõuab tehasesse ning kaitseväärtustest, mis põlevkivi kaevandamisest mõjutatud on ning jätkata sisulise hindamisega. **Kokkuvõtvalt teeme ettepaneku Natura hindamise raames hinnata kumulatiivsete mõjudena õlithases kasutatava põlevkivi varumise mõju Natura aladele ja neil kaitstavatele loodusväärtustele.**

Nõue hinnata Natura aladele avalduvat mõju koosmõjus muude projektidega tuleneb loodusdirektiivi art 6 lõikest 3, mis sõnaselgelt näeb ette, et “*iga kava või projekti, (---) mis tõenäoliselt avaldab alale olulist mõju eraldi või koos muude kavade või projektidega, tuleb asjakohaselt hinnata seoses tagajärgedega, mida see ala kaitse-eesmärkidele avaldab.*” Loodusdirektiivi sätted on üle võetud KeHJS-ga, mille § 3 lg 1 p 2 käsitleb Natura 2000 võrgustiku alale avalduva mõjuna samuti sõnaselgelt tegevuse mõju “eraldi või koos muude tegevustega”.

Koosmõju hindamisel ei saa piirduda sama tüüpi tegevustega, vaid arvestada tuleb kõiki projektide ja kavade kumuleeruvaid mõjusid. Arvestada tuleb nii ellu viidud, ellu viidavate kui ka heaks kiidetud, kuid ellu viimata tegevuste mõjudega. Lisaks tuleb arvesse võtta poolleiolevates ametlikes menetlustes olevate projektide ja kavade kuhjuvat mõju ([artikli 6 juhend](#), lk 29 ja 30; vt ka [metoodiline juhend](#), lk 14, 15, 31–34).³²

Juhul, kui õlithase KMH käigus ei arvestata koosmõju teiste projektidega (sh õlithase toorme saamiseks vajaliku põlevkivi kaevandamisega), oleks tegemist otseselt loodusdirektiivi ja KeHJS nõuete rikkumisega.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Maia-Liisa Anton

Eesti Keskkonnaühenduste Koja (EKO) koordinaator

³⁰ IUCN kategooriates EN staatus, üks aste enne liigi väljasuremist.

³¹ Keskkonna kompleksloa taotlus T-KKL/1001598-15, p 3 Tegevusala https://kotkas.envir.ee/permits/public_application_details?represented_id=&proceeding_id=6606&application_id=1007923

³² Relve, K. Natura 2000 võrgustik Euroopa Liidu ja Eesti õiguses, KÕK 2022. https://media.voog.com/0000/0036/5677/files/Natura%202000%20ELi%20ja%20Eesti%20oiguses_K6K2022.pdf, lk 58